

**QORAQALPOQ TILINI O‘QITISHDA INNOVATSION
TEXNOLOGIYALAR**

*Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat
pedagogika instituti Filologiya fakulteti*

*Qoraqalpoq tili va adabiyoti
bakalavr yo‘nalishi 1-kurs talabasi*

Kenjebayeva Munisa

*Ilmiy rahbar: Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat
pedagogika instituti Qoraqalpoq tili
kafedrası dotsenti T. Abdimuratov*

ANNOTATSIYA: Ushbu ilmiy ishda qoraqalpoq tilini o‘qitishda innovatsion texnologiyalarning o‘rni, ularning ta’lim jarayonidagi ahamiyati, turli zamonaviy metod va texnikalarning amaliy qo‘llanilishi keng tahlil qilinadi. Nafaqat yangi texnologiyalar mohiyati, balki ularning o‘qitish samaradorligiga ta’siri, interfaollik va kreativlikni rivojlantirishdagi roli, shuningdek, rus va xorijiy hamda mahalliy tajribalar asosidagi tahlillar ko‘rib chiqiladi. Ishda amaliyotchi pedagoglar, yosh mutaxassislar va ta’lim sohasidagi tadqiqotchilar uchun zarur natija va tavsiyalar o‘z ifodasini topgan.

Kalit so‘zlar: qoraqalpoq tili, innovatsion texnologiyalar, LMS, interfaollik, axborot texnologiyalari, kreativlik, kommunikativ kompetensiyalar, pedagogik monitoring, loyihaviy metod, portfoliolar, integratsiya, motivatsiya, kreativ dars.

Bugungi fan va texnologiyalarning tez sur’atlarda rivojlanib borishi har bir xalq ning ona tilini zamonaviy va samarali o‘rgatish metodlarini takomillashtirishni taqozo etmoqda. Har bir yosh avlodni har tomonlama rivojlantirish, ularning mustaqil fikrlashini oshirish, hayotiy kompetensiyalarini shakllantirish uchun an’anaviy uslublar yetarli darajada natija bermasligi ayon bo‘lib bormoqda. Shu sababdan, qoraqalpoq tilini ham ilgari faqat an’anaviy metodlar asosida o‘rgatilgan bo‘lsa, hozirda innovatsion texnologiyalardan keng foydalangan holda, ham maktabda, ham oliy o‘quv yurtlarida bu jarayon samarador va qiziqarli bo‘lib bormoqda.

Qoraqalpoq tilini o‘qitishda innovatsion texnologiyalardan foydalanish bugungi kunda talab va ehtiyojga aylangan, chunki ular quyidagilarga erishishni kafolatlaydi: zamonaviy bilim va ko‘nikmani shakllantirish, kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish, o‘qitish jarayonida dasturiy va texnik imkoniyatlardan foydalanish, shaxsga yo‘naltirilgan, ingliz yoki rus tili bilan integratsiyalashgan metodikani keng joriy etish imkonini beradi.

Innovatsion ta'lim texnologiyalari bu borada eng avvalo interfaol dars metodlari, axborot-kommunikatsion texnologiyalar, masofaviy va elektron ta'lim, loyiha asosida ta'lim, kreativ portfoliolar, klaster va interfaol xaritalar, onlayn test va blits-so'rovlar, multimediya, podkast, video va audio matnlar, guruhli rolli o'yin va munozarali uslublardir.

Har qanday yangi metodika eng avvalo interfaollik, o'quvchining darsdagi ishtirokchiligini va yaratuvchanligini oshiradi. Qoraqalpoq tilini o'rgatishda eng samarali interfaol texnologiyalar quyidagilar: "aqliy hujum", guruhida loyiha himoyasi (proyektlarni himoya qilish), "case study", rolli o'yin, "Six Thinking Hats" texnologiyasi, klaster tuzish, individual portfoliolar yaratish, matn asosida esse, muammoli vaziyatlarni hal qilish, "insert", "devor" va "konseptual xarita" kabi usullar. Bu usullar har bir o'quvchiga o'zi tadqiqotchi, mustaqil fikr egasi, savol topuvchi va javob chiqaruvchi sifatida dunyoqarashini rivojlantirish imkonini beradi. Kreativ metodlar yirik loyihaviy ishlarga asoslanadi: o'quvchi o'z kuzatuv, tarjima, yangi tasavvur, o'z fantaziyasini so'z bilan yetkazib bera olishi lozim. Darslarda videorolik va audiomatn, zamonaviy she'rlardan ham keng foydalaniladi, bu esa til muhitini hayotga yaqinlashtiradi.

XXI asr ta'limi, jumladan qoraqalpoq tilidagi darslarni tashkil qilishda axborot-kommunikatsion texnologiyalar (AKT) hal qiluvchi o'rin tutadi. Bu metodlar: onlayn platformalarda dars o'tish (ZOOM, Google Classroom, Moodle, Teams), elektron kundalik, elektron jurnal va testlar, mobil ilovalar, interaktiv doskalar va multimedia vositalaridan foydalanish, virtual QR kodli matnlar, elektron portfoliolar va raqamli yutuqlar kabi ilg'or vositalar – ta'limning intuitiv va samarali sohasidir.

AKT asosida o'quvchilar mustaqil izlanish, prezentatsiya tayyorlash, audio va video materiallarga muqobil tarzda ishlash, matnni tahrir qilish, internet resurslardan izlanib, muammoli savollarga javob topish, onlayn testlarni bajarish, ishlab chiqilgan elektron darsliklardan amalda foydalanish imkoniga ega bo'ladi. Shu jihatdan ham Rossiyada, Yevropada va O'zbekistonda AKT vositalarini ona tili darslarida keng qo'llash samaradorligi ilmiy isbotlangan (Полат и др., 2019; Jumaniyozova, 2022; Xutorской, 2022). Internet orqali real vaqtda dars tashkil qilish, tezkor virtual forumlar, videochat, kompyuter monitoringi imkoniyatlari darslarni jonlantirib, har bir o'quvchi uchun alohida o'quv trayektoriyasini shakllantiradi [1].

Zamonaviy innovatsion texnologiyalarda baholash va monitoring jarayoni ham boshqacha asoslanadi. An'anaviy baholashda asosan yozma va og'zaki bilimlar tahlil qilinsa, innovatsiyada har bir o'quvchi onlayn testlar, elektron portfoliolar, muntazam feedback, reyting uzatilishi, guruhli va shaxsiy natijalar elektron tarzda monitoring qilinadi.

Bunday monitoring dasturlarida elektron forum, loyiha savollariga tezkor javob, real vaqt reytingi, audio va videoportfoliolar, kompetensiyaviy tahlil,

avtomatlashtirilgan baholash, blokchainda natija saqlash, AI (sun'iy intellekt) yordamida individual bilim monitoringi amalga oshiriladi. Bu usullar har bir o'quvchini doimiy izlanishga, bilimni mustaqil boyitishga, pretest, oraliq test va yakuniy natijalarda intellektual o'sishni izchil kuzatishga imkon yaratadi [2].

Innovatsion texnologiyalar faqat axborot-kommunikatsiya vositalari bilan chegaralanmaydi. Ular har bir darsning dizayni, mazmuni va strukturaviy tashkilida ham namoyon bo'ladi. Darslar mavzusi real hayotiy vaziyatlar, aktual muammolar, zamonaviy kommunikativ voqealar, yoshlar qiziqishini inobatga oladi. Yangi metodlarda rus va boshqa tillardagi so'zlardan kompetensiyaviy integratsiya, vizual va audiovizual metodlar keng tatbiq etiladi. Masalan, darsda qisqa noan'anaviy ijtimoiy roliklar muhokamasi, interaktiv vizual imkoniyatlar, metaversda simulyatsion mashg'ulotlar, onlayn-guruh loyihalari, o'zaro baholash va mustaqil taqdimotlar, innovatsion loyihaviy ishlar, podkast va videoesse yaratish yo'li bilan o'quvchi mulohaza yuritadi [3].

Innovatsion texnologiyalar ta'lim sifatini oshirishdan tashqari, har bir o'quvchida ijodiy salohiyat va tashabbuskorlik, mustaqil fikrlash, motivatsiyaning yuqori darajasini shakllantiradi. Yangi vositalar o'quvchilarning mustaqil o'rganish istagini kuchaytiradi, darsdan tashqari vaqtida o'z bilimni kengaytirish, yangi sohalarni o'rganishga undaydi. Masalan, o'quvchi zamonaviy internet-konferensiyalarda qatnashish, onlayn chellenjlarda ishtirok etish, tilda innovatsion xizmatlardan, OAV, YouTube, ijtimoiy tarmoq, elektron lug'atlar, mashinaviy tarjima xizmatlaridan samarali foydalanadi. O'qituvchi esa har bir o'quvchining motivatsiyasini aktivlashtiradigan raqamli va kreativ metodlarni muvofiqlashtiradi. Innovatsion texnologiyalar yordamida qoraqalpoq tilida esa milliy ong, madaniyat va zamonaviy fikrlash uyg'unligi, yangi ijtimoiy rollarni o'zlashtirish, kommunikativ vazifalarni samarali bajarish, dunyoqarashni kengaytirish, shaxsiy intellektni rivojlantirish imkoniga ega bo'ladi [4].

Zamonaviy innovatsion texnologiyalar yordamida faqat qoraqalpoq tili emas, balki boshqa tillar va fanlar bilan integratsiyalashgan, masalan, tarix, geografiya, informatika, fizika yoki rus va ingliz tili bilan bog'liq loyihalar tayyorlash, bir nechta predmetda bitta loyiha himoya qilish imkoniyati paydo bo'ladi. Bu, ayniqsa, jahon tajribasida ham, mahalliy tajribalarda ham o'zining samaradorligini ko'rsatmoqda (Xutorckoy, 2022; Jumanioyova, 2022).

Ko'p tilli interfaol darslar, bir vaqtning o'zida ikki yoki uch turli dars dizaynini uyg'unlashtirish, zamonaviy kommunikativ vazifalarni yechish, translyatsion texnologiya, avtomatik tarzda tarjima va multimedia yordamida real hayotiy vaziyatlar yaratish qoraqalpoq tilini o'qitishda innovatsiyaning asosiy asosiga aylangan [5].

Yangi texnologiyalar va metodlar faqat texnik imkoniyatlar orqali emas, avvalo, o'qituvchining yuksak innovatsion kompetensiyasi, yangi pedagogik metodlarni

doimiy o'rganish, kreativlik va zamonaviy did, amaliy tajriba asosida sodir bo'ladi. O'qituvchi doimo axborot oqimida, yangi texnologiyalarni sahnadagi ishtirokchi sifatida o'zlashtiradi, o'z kasbiy faoliyatini zamonaviy darslarga elita darajasida olib boradi. Zamonaviy pedagog virtual va real muhitda innovatsion darsni dizaynlaydi, har bir metodika va vositaning barchasi uchun amaliy, IT-yordam, mobil xizmatlar, yangi ta'lim loyihalarini mustaqil tadbqiq qiladi, ilmiy izlanishga ochiqlik bilan qaraydi.

Innovatsion texnologiyalar orqali qoraqalpoq tilini o'qitish nafaqat maktab, balki oliy ta'lim, mustaqil o'rganish, onlayn kurs, elektron lug'atlar, mobil ilovalarda ham yuqori samaradorlik beradi. Bu esa qoraqalpoq yoshlarining dunyoqarashi, ilmiy va kreativ salohiyatini oshiradi, ularni zamonaviy texnologiyalar va global madaniyat bilan uyg'unlashtiradi. Natijada, qoraqalpoq tilini puxta o'zlashtirgan yoshlar zamonaviy jamiyatda raqobatbardosh, ijtimoiy faolligi kuchli, kreativ va motivatsiyaga boy shaxs sifatida voyaga yetadi.

Xulosa

Qoraqalpoq tilini o'qitishda innovatsion texnologiyalar, albatta, zamonaviy ta'lim sohasining eng muhim va ajralmas qismiga aylangan. Ular pedagogik jarayonni jonlantiradi, shaxsiy kompetensiyalar va ijodiy faoliyatni kuchaytiradi, har bir o'quvchi uchun individual trayektoriya va rivojlanish imkonini ta'minlaydi. Innovatsion metod, AKT va interfaol yondashuvlarni birlashtirish, elektron va raqamli vositalarni keng joriy qilish, kommunikativ va kreativ dars dizaynini yaratish, real hayotiy muammolar asosida fan va hayot orasida mustahkam bog'liqlikni shakllantirish qoraqalpoq tilini o'qitishda sifat va natija kafolati bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Qosimova Z. Qoraqalpoq tili darslarini o'qitishda zamonaviy yondashuvlar. Nukus, 2020
2. Karjawbaeva O. Ta'limda axborot-kommunikatsion texnologiyalar. Qoraqalpog'iston, 2021
3. Jumaniyozova A. Pedagogik texnologiyalar va innovatsion ta'lim metodlari. Toshkent, TDPU, 2022
4. Хуторской А. В. Современные образовательные технологии. Москва, Академия, 2022
5. Полат Е. С., Бухаркина М. Ю. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования. Москва, Академия, 2019